

ӘОЖ 82-91

ПАМФЛЕТ ЖАНРЫНЫҢ ДАМУЫ ЖӘНЕ ЖАЗЫЛУ ЕРЕКШЕЛІГІ

Әмірбекқызы Арайлым

a.arai24@mail.ru

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ

Журналистика және саясаттану факультетінің студенті

Ғылыми жетекшісі - аға оқытушы Г.С.Алғалиева

Памфлет – жалпы саяси құрылымға немесе оның жеке жақтарына, қандай-да бір қоғамдық топқа, партияға, үкіметке тағы сол секілді (олардың жеке бір өкілдерін әшкерелеу арқылы) қарсы бағытталған шығарма. Памфлеттің міндеті – белгілі бір жайды, адамды әшкерелеу, мазақ ету, масқаралау.

Памфлет әшкерелейтін қайраткердің образын жасай отырып, оны нақты бір даралық түрінде беруге тырысады – оның саяси өмірін, күнделікті тұрмыс-тіршілігін, жеке ерекшеліктерін сынайды. Мұның бәрі негізінен ол өкілі болып отырған партияның ұстанымдарына қаттырақ соққы беру үшін жасалады. Осындай нақты адамды көрсетуге талпыныс памфлетті көркем әдебиетке, ал памфлетистің жұмысын жазушының жұмысына бір табан жақындатады. Егер жазушы «типтік характер» жасаса, памфлетте нақты адам, дәл фактілер келтіріледі, яғни шығармашылық, көркем қиял элементтері болмайды. Памфлет негізінен қайшылыққа құрылғандықтан, көбінесе көркем әдебиеттегі әзіл-сықақ, сатира түріне жақын болады. Осыған байланысты памфлетистің шығармашылық мәнері сатираның ерекшеліктерімен, әжуа, мысқыл, кекесін, гипербола т.с.сияқтылармен күрделене түседі.

«Памфлет» сөзі XIV ғасырда пайда болды және бастапқыда мұқабасыз қайта жазылмаған брошюраны білдірді. Публицистикалық әдебиеттің жанры ретінде кітапша реформация дәуірінде дамыды. Памфлет термин ретінде XII ғасырда қолданыла бастағанымен, оның классикалық түрі Қайта өрлеу дәуірінде XVI ғасырда қалыптасты деген пікірлерде бар. Ежелгі Грекия мен Римде шешендік сөз, ғылыми трактат (Демосфен, Цицерон, Ювенал) түрінде келіп, кейін мазмұн, пішін тарапынан барлық жанрды қамтыды. Памфлет қара сөзбен де, өлең түрінде де келеді, насихатқа негізделіп, барша қауымға түсінікті болады. Памфлет қоғамның саяси-әлеуметтік тынысын бейнелейді, нақты оқиға, дерекке байланысты туындайды. Кейде Памфлет жала жабу мағынасында келсе, пасквиль

деп аталады. Публицистиканың жанры ретінде қара сөзбен ғана емес, өлең түрінде де жазылады. Памфлет белгілі бір құбылыс, оқиға, деректерді, мемлекеттік саяси жүйе мен беделді қоғам қайраткерлерінің ықпалын қысқа негізде сатира үлгісінде әшкерелейді деп жоғарыда айта кеткен едік.

Памфлет пен көркем әдебиеттің ара-қатынасы жан-жақты және нақты тарихи жағдаймен байланысты. Кейде памфлет көркем әдебиетте де орын алады, мысалы, Достоевскийдің «Бесы» (орысша) шығармасындағы Кармазинов бейнесі. Тарихқа үнілсек памфлеттің ең бірінші шебері Эразм Роттердамский болған. Оның ең танымал сатиралық шығармасы «Надандықты мадақтау» .

Қазақ тарихындағы памфлеттің дамуына келер болсақ, Сәбит Дөнентаев мысал, фельетон жазумен қатар, қазақ сатирасын сюжетті сықақ өлеңдермен байытты. С.Сейфуллин «Күзетші иттер», «Ұлтшылдың сандырағы», «Отарба мен ақ төбет», «Қара арбада», т.б. сатиралық өлеңдер жазды. Бейімбет Майлин шығармаларын, сатираға мол орын берілді.

Памфлет жанрының жазылуына, құрылымына келсек. Памфлеттің жазылуында ауызекі сөздердің қолданылуы тән. Ауызекі сөздер қолданылған жағдайда памфлет мағынасы ашыла түседі және түсінуге ұғымды болады. Мұндай құрылым экспрессивті әсер қалдырады. Памфлетті әшкерелеу стилінің әсер ету функциясы осы жанрдың тілінде айқын көрінеді. Әр түрлі лексикалық және синтаксистік материалдардан памфлетист әсер ету әлеуеті бар сөздер мен құрылымдарды таңдайды. Бұл жанр жиі өткір саяси күрес, дағдарыстық жағдайлар, сайлау науқандары кезінде қарастырылады. Кітап авторы өзінің кейіпкерін жоюға, оны ашуға және бұзуға бағытталған. Бұл мақсат памфлет стилін, автордың ең тиімді сатиралық құралдарды – гипербола, пародия, ирония, мазақ ету, кемсітушілік салыстыру және басқаларды қолдана отырып, анти-қаһарман іс-әрекетінің шын мәні мен мағынасын анықтауға, одан жасыратын масканы таңдауға мүмкіндік береді.

Памфлетке жанр ретінде тән белгілер-тенденция, өзектілік – ежелгі уақытта диатриба деп аталатын айыптау сөздерінде дамиды. Диатриба-философиялық, негізінен моральдық тақырыптар бойынша әңгіме, оның ішінде қиялдағы қарсыласпен, жеке сипаттағы өткір шабуылдармен ерекшеленеді.

Алайда, олардың функциялары әзіл - оспақ немесе сатиралық жағдайды құрумен байланысты . Памфлетте қолданылатын ең көп таралған әдістердің бірі-гротеск. Көркем бейненің бұл түрі дамудың екі бейненің тұтастығымен және бөлінбеуімен сипатталады.

Памфлет мәтінінің көпшілігінде әр түрлі жалған сөздер бар дейді кейбір деректер. Публицист өзіне немқұрайлы баяндаушының маскасын киіп, өзін оқиғалардың куәгері, оқырманның досы ретінде көрсете алады. Кейде памфлетист сыртқы бақылаушы ретінде пайда болады, бұл оның сенімді сатиралық ұстанымын сезінуіне кедергі болмайды. Памфлетті анықтайтын комикстің ең танымал құралдарының бірі автор мәтінге қол қоятын бүркеншік ат деп санауға болады. Публицист көбінесе тілдегі қолданыстағы нормалар мен ережелерді бағалауға жүгінеді, өйткені соңғысы жазушының ойлары мен сезімдерін білдірудің маңызды құралдарының бірі болып табылады.

Қазіргі заманғы бұқаралық ақпарат құралдарының назарында болатын тұжырымдамалардың тізімі саяси көзқарастарға қарамастан жиырма жылдан кейін де бірдей өзекті. Памфлеттің журналистің қолында өткір сатиралық қару болып қалуына мүмкіндік беретін қасиеттер оның меншігіне айналған фактілерді журналистік түсінудің әртүрлі әдістерін қолдану арқылы анықталады. Бұл әдістерді жақсы памфлет жазу үшін жеткілікті деңгейде меңгеру журналистикада практикалық жұмыстың үлкен тәжірибесін ғана емес, сонымен қатар памфлетте көрсетілген қызмет саласы мен тақырыбына қарамастан әдеби талантты қажет етеді

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

7. Тепляшина А. Н Қазіргі публицистиканың сатиралық жанрлары. Шығарушы Санкт-Петербург , 2000 жылғы , 95 бет. (31.03.2021 ж қаралды)

8. Тertychnyy A.A. Мерзімді баспасөз жанрлары. 2000 ж . Пресс Аспект . 26 бет (31.03.2021 ж қаралды)
9. Берне Л. Заманауи памфлет. 1850ж . 15 б (01.04.2021 ж қаралды)
10. Ожегов А.,Шведова Н.А. Түсіндірме сөздік. 1949 . (31.03.2021ж)